

Ruch antywiatrakowy w Polsce w świetle koncepcji nowych ruchów społecznych

Studia Regionalne i Lokalne

Nr 3(97)/2024

© Autorzy 2024

ISSN 1509-4995

E-ISSN 2719-8049

doi: 10.7366/1509499539705

Maria Bednarek-Szczepańska

Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, ul. Twarda 51/55,
00-818 Warszawa, Polska; e-mail: bednarek@twarda.pan.pl; ORCID: 0000-0002-4986-2854

Abstrakt

Począwszy od połowy pierwszej dekady XXI w., we wszystkich regionach w Polsce miały miejsce protesty mieszkańców przeciwko lokalizacji elektrowni wiatrowych. Działania podejmowane przez grupy antywiatrakowe kierowane były do instytucji na wszystkich szczeblach administracji i argumentowane negatywnym oddziaływaniem wiatraków na zdrowie, wartość nieruchomości i walory krajobrazowe. Celem artykułu jest identyfikacja cech ruchu antywiatrakowego w Polsce w odniesieniu do koncepcji nowych ruchów społecznych. Na podstawie analiz prasy lokalnej, przeglądu literatury i innych źródeł omówiono motywacje, aktywność protestujących w ruchu antywiatrakowym i ich wpływ na kształtowanie wizerunku energetyki wiatrowej w mediach lokalnych. Badania pokazały dwa wymiary tego ruchu w Polsce: lokalny, który obejmował grupy aktywnych mieszkańców dążących do zablokowania lokalizacji konkretnych inwestycji, oraz ponadlokalny, który tworzyły pojedyncze organizacje parasolowe, wspomagane przez polityków partii konserwatywnych, dążące do wprowadzenia ogólnopolskich restrykcyjnych zasad lokalizacji elektrowni wiatrowych oraz krytykujące unijną politykę klimatyczną.

Słowa kluczowe

energetyka wiatrowa, protest, nowe ruchy społeczne, Polska

Protests Against the Location of Wind Power Plants in Poland and Their Consequences in the Light of the Concept of New Social Movements

Abstract

From the middle of the first decade of the 2000s protests by residents against the siting of wind turbines took place in all regions of Poland. The actions taken by anti-windmill groups were addressed to institutions at all levels of government and argued by the negative impact of windmills on acoustic environment, health, property values, and landscape. The aim of this article is to identify the characteristics of the anti-windmill movement in Poland in relation to the concept of new social movements. Based on analyses of the local press, a literature review, and other sources, the activity of the protesters, their impact on the image of wind energy in the local media, the motivations of the protests, and their consequences were all discussed. The protesters took a variety of actions against the siting of wind turbines from the typically formal to the highly informal, taking care to publicise them, thus shaping a negative image of wind energy in the local media. Locally, there were numerous groups of protesting residents who fought for a solution to a specific problem related to the location of a wind turbine, with different motivations for the protests. These groups gained the support of local residents and intervened with local authorities. On the supra-local level, there were several organisations whose aim was to establish restrictive distances of windmills from residential development. Their activities were supported by conservative party politicians. They negated the EU climate policy and global warming.

Key words

wind energy, protests, new social movement, Poland

Wprowadzenie

Pierwsze elektrownie wiatrowe zaczęły powstawać w Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych XX w., a pierwsza farma wiatrowa (zespół turbin) została uruchomiona w 2001 r. w gminie

Darłowo. Pod koniec pierwszej dekady XXI w. rozpoczął się okres intensywnego rozwoju energetyki wiatrowej, zwłaszcza w północnej i środkowej części kraju. Ten dynamiczny rozwój został jednak zatrzymany w 2016 r. w wyniku wprowadzenia ustawy określającej minimalną odległość instalacji wiatrowych od zabudowań mieszkalnych.

Jak pokazują badania z różnych krajów, rozwojowi lądowej energetyki wiatrowej towarzyszy rozdźwięk pomiędzy wysokim poziomem jej ogólnospołecznej akceptacji a licznymi lokalnymi protestami mieszkańców wobec planowanych konkretnych lokalizacji (Horbaty, Huber, 2010; Read i in., 2013). Niektórzy badacze określają to zjawisko mianem „luki społecznej” (*social gap*) (Bell i in., 2005). Jednocześnie protesty społeczne są jedną z najczęściej cytowanych w literaturze barier rozwoju energetyki wiatrowej na świecie (Read i in., 2013).

Pojęciem „ruch antywiatrakowy” określa się aktywność społeczną (osób, grup) ukierunkowaną na powstrzymanie bądź ograniczenie rozwoju dużych elektrowni wiatrowych lub zmiany zasad ich lokalizacji. Kształtowanie się tego ruchu stanowiło przedmiot badań w różnych krajach, m.in. w Niemczech, Kanadzie (Martin, 2015; Bues, 2021), Wielkiej Brytanii (Gardner, 2014; Oglivie, Rootes, 2016), Francji i we Włoszech (Dechézelles, Scotti, 2022).

Badania te pozwoliły na identyfikację charakterystycznych cech ruchów antywiatrakowych, choć cechy te w poszczególnych krajach nie były tożsame. Matthew Oglivie i Chris Rootes (2016) zauważyli, że struktura ruchów jest determinowana przez geograficznie rozproszony charakter rozwoju tej energetyki. Zwrócono uwagę na organizowanie się grup antywiatrakowych w skali ponadlokalnej (Martin 2015), w tym funkcjonowanie organizacji parasolowych (Bues, 2021), wywoływanie polaryzacji w społecznościach lokalnych (Martin, 2015), pozyskiwanie poparcia partii opozycyjnych (Bues, 2021), a w szczególności – na związki z partiami populistycznymi i pozycjonowanie się w opozycji do elit (Dechézelles, Scotti, 2022). Należy podkreślić, że w badaniach porównawczych z różnych krajów istniały różnice, np. w zakresie wpływu grup antywiatrakowych na decydentów (Bues, 2021) czy w podejściu do polityki energetycznej (Dechézelles, Scotti, 2022).

W Polsce, tak jak i na innych obszarach (Hindmarsh, 2013; Oglivie, Rootes, 2015; Reusswig, 2016; Giordano i in., 2018; Lintz, Leibenath, 2020; Johansen, 2021; Bjärstig i in., 2022), wielokrotnie dochodziło do miejscowych konfliktów wokół lokalizacji lądowych elektrowni wiatrowych (Gadomska, Antolak, 2014; Bednarek-Szczepańska, Dmochowska-Dudek, 2016; Graczyk, 2021).

Celem badania była identyfikacja najważniejszych cech ruchu antywiatrakowego w Polsce w odniesieniu do koncepcji nowych ruchów społecznych. Postawiono następujące szczegółowe pytania: Jakie działania przeciwko lokalizacji elektrowni wiatrowych podejmowali protestujący? Jakie były rozmiary ruchu antywiatrakowego w Polsce? Jakie były motywacje protestów? Jaki wizerunek energetyki wiatrowej kreowali w mediach protestujący? Jakie były reakcje ponadlokalnych organów publicznych na aktywność protestujących? Podsumowując to rozpoznanie, zestawiono cechy ruchu antywiatrakowego z typowymi cechami nowych ruchów społecznych.

Artykuł jest próbą syntezy dotychczasowej wiedzy na temat społecznego sprzeciwu wobec lokalizacji elektrowni wiatrowych w Polsce. Synteza taka umożliwi spojrzenie na te zjawiska z perspektywy koncepcji nowych ruchów społecznych, co dotychczas nie zostało jeszcze w polskich realiach podjęte. Nie tylko w Polsce, ale także w literaturze międzynarodowej zauważalny jest niedostatek opracowań wskazujących na wpływ aktywności protestujących na decyzje organów publicznych na różnych szczeblach administracji (Lintz, Leibenath, 2020). Opracowania dotyczące relacji pomiędzy ruchem antywiatrakowym a polityką energetyczną również są dość rzadkie, zwłaszcza w Europie Środkowo-Wschodniej, dlatego badanie to wypełnia lukę w literaturze.

Nowe ruchy społeczne – przegląd literatury

Ruchy społeczne są zorganizowaną formą działań zbiorowych. Działania takie charakteryzuje związek z określonym miejscem (obszarem), ukierunkowane są na osiągnięcie wspólnego celu – osoby biorące w nich udział łączy określony problem. Nie wszystkie działania zbiorowe są ruchami społecznymi. Według Piotra Sztompki (2009), ruchy społeczne cechują dwa elementy: ukierunkowanie na zmianę społeczną oraz charakter co najmniej częściowo niezinstytucjonalizowany i niesformalizowany. Przy czym dążenie do zmiany społecznej jest tu rozumiane szeroko – może być to

dążenie do wprowadzenia nowych norm i wartości czy rozwiązań organizacyjnych, ale także – do zachowania stanu obecnego, sprzeciw wobec zmianom (Sztompka, 2009).

Teoria ruchów społecznych rozwijana jest od lat sześćdziesiątych XX w. Akcentując odmienność od tradycyjnie rozumianych ruchów społecznych o charakterze klasowym, pracowniczym, zaczęto posługiwać się pojęciem nowych ruchów społecznych, zwracających się ku różnym problemom spoza sfery typowo materialistycznej. Pierwszym teoretykiem tego zagadnienia był Claus Offe (1985). Zauważył on powstawanie od lat sześćdziesiątych XX w. w środowisku nowej klasy średniej (osób młodych, wykształconych) nowych ruchów społecznych, określając je jako post-industrialne, postmodernistyczne lub postmaterialistyczne. Cechą charakterystyczną jest to, że ich działalność nie służy interesom klasowym, lecz ogółowi społeczeństwa i środowiska, obronie określonych wartości i tożsamości. Działalność ta polega na kształtowaniu opinii oraz wywieraniu wpływu na różne rozproszone podmioty (władze, inne instytucje, społeczeństwo), nie zaś – jak w przypadku „starych” ruchów – na pracodawców (Offe, 1985; Benson, 1993). Są atrybutem społeczeństwa obywatelskiego i jednocześnie instrumentem uprawiania polityki, ale nie w rozumieniu polityki podporządkowanej interesom państwa jako systemu organizacyjnego (Paleczny, 2010).

Podejścia do nowych ruchów społecznych różnią się m.in. rolą konfliktu (Sowada, 2019). Donatella della Porta i Mario Diani (1999) oraz della Porta (2020a) akcentują fundamentalną rolę konfliktu. Badania nad ruchami społecznymi w tym ujęciu koncentrują się na proteście i jego formach, identyfikując repertuar działań zbiorowych, za pomocą których wysuwane są zbiorowe roszczenia. Protest – czyli manifestowanie sprzeciwu – to *modus operandi* ruchów społecznych (della Porta, 2008). Zatem to ujęcie nowych ruchów społecznych jest najbardziej odpowiednie do zastosowania w analizach konfliktów wokół lokalizacji inwestycji, wynikających ze społecznej dezaprobaty. Poprzez działania o charakterze konfrontacyjnym i kontrowersyjnym ruchy społeczne przyciągają uwagę mediów, a co za tym idzie – opinii publicznej i wywierają presję na decydentów (della Porta, 2008, 2020). Wyróżnikiem ruchów społecznych są nieformalne sieci łączące różne osoby, grupy i organizacje, a także zbiorowa tożsamość. Ruchy te nie mieszczą się w ramach jednej organizacji. Bazują na wspólnych przekonaniach i solidarności, mają wspólny cel i jasno zdefiniowanych przeciwników (della Porta, Diani, 2006).

Sławomir Kantyka i Zbigniew Kantyka (2020), na postawie szerokiego przeglądu teorii, wykorzystując m.in. dorobek wymienionych wyżej autorów, zestawili kilka najważniejszych cech współczesnych nowych ruchów społecznych, z zastrzeżeniem, że to zróżnicowana sfera działań zbiorowych i identyfikacja cech uniwersalnych jest trudna. Do najważniejszych cech zaliczyli: usieciwienie, partycypacyjność, deliberatywność, budowanie zbiorowej tożsamości, nastawienie na rozwiązywanie problemów lokalnych, niepartyjność, mediatyzację. Z kolei Tomasz Sowada (2019), powołując się na teoretyków ruchów społecznych, jako jedną z ich cech wymienia polityczność – włączanie obszarów działania ruchów do sfery polityki – ale jednocześnie ignorowanie tradycyjnych partii politycznych. Nowe ruchy społeczne zajmują się zatem nie tylko problemami lokalnymi, lecz mogą też realizować cele istotne dla całego społeczeństwa.

Michael Woods (2003), korzystając m.in. z koncepcji nowych ruchów społecznych według della Porta i Dianiego (1999), definiuje pojęcie ruchu wiejskiego (*rural movement*), tworzonego przez zróżnicowane, rozproszone grupy, niejednokrotnie efemeryczne, obejmujące osoby najczęściej niezwiązane z polityką, które łączy wiejska tożsamość i dążenie do zachowania walorów wsi. Grupy te, poprzez aktywność w mediach czy inne formy manifestacji, starają się przyciągnąć uwagę publiczną. Charakterystycznym elementem jest tu sprzeciw wobec zewnętrznych zagrożeń, np. dużych inwestycji niweczających wiejski charakter przestrzeni. Teoria nowych ruchów społecznych, do której odwołuje się koncepcja ruchów wiejskich, może być zatem jedną z podstaw wyjaśniania dynamiki protestów społecznych przeciwko lokalizacji inwestycji (Woods, 2003; McAdam i in., 2010; Giordano i in., 2018). Informacja o planach posadowienia w konkretnym miejscu dużej inwestycji jest dla mieszkańców rodzajem zewnętrznego szoku. W przypadku, gdy taki zewnętrzny szok jest przyczyną zbiorowego poczucia zagrożenia, dochodzi do podjęcia wspólnego działania. Dyskusyjnym pozostaje to, jakie czynniki są najważniejsze dla jego uruchomienia i podtrzymania, czy zależy ono od istnienia odpowiednich zasobów organizacyjnych, kompetencji i doświadczenia społeczności lokalnej, od wsparcia zewnętrznych instytucji lub organizacji, czy od możliwości, jakie daje system polityczny (McAdam i in., 2010; Wright, Boudet, 2012; Tran i in., 2019).

Badania wskazują, że poziom zagrożenia mierzony obiektywnymi wskaźnikami (rodzaj inwestycji, jej bliskość) nie wyjaśnia mobilizacji oponentów, lecz poczucie tego zagrożenia (kontekst, lokalna interpretacja) (Wright, Boudet, 2012). Miejscowe grupy walczące o rozwiązanie konkretnego problemu swojego środowiska często nie mają możliwości zrealizowania swoich celów, jeśli nie są one zbieżne z celami decydentów (Rootes, 2006). Jednakże, jeśli uda im się nadać odpowiednią, ponadlokalną rangę tym problemom, szanse na sukces się zwiększają. Christopher Rootes (2013) pokazał, jak lokalne protesty mogą przekształcać swe działania w kwestie uniwersalne, wyższej rangi, np. krajowej czy nawet międzynarodowej. Lokalne grupy przeciwników budowy dróg oraz lotnisk w Wielkiej Brytanii (w latach dziewięćdziesiątych XX w. i w pierwszej dekadzie XXI w.), skoncentrowane wokół konkretnych lokalizacji i związanego z nimi potencjalnego pogorszenia jakości środowiska i życia mieszkańców, niejako włączyły się w działalność i narrację dużych organizacji ekologicznych, walczących ze zmianami klimatu. Dzięki temu problemy lokalne uzyskały wysoką rangę, a w przypadku protestów przeciwko budowie dróg wykorzystano zbieżność z celami dużej partii politycznej, promującej rozwój transportu publicznego, zwłaszcza kolei. Podobna sytuacja może dotyczyć również inwestycji w innego rodzaju infrastrukturę, np. odnawialnych źródeł energii (OZE).

W Polsce badania nowych ruchów społecznych rozwijały się intensywnie w drugiej dekadzie XXI w. i dotyczyły przede wszystkim ich funkcjonowania w miastach. Ruchy miejskie były w polskiej literaturze szeroko analizowane (m.in.: Kowalewski, 2013; Grzechnik, 2019; Kubicki, 2019), w tym w ramach obszernych opracowań monograficznych (Sowada, 2019; Kubicki, 2020). Nowym ruchom społecznym na wsi poświęcono natomiast znacznie mniej uwagi. Grzegorz Foryś (2017) podkreśla, że obszary wiejskie stanowią podatny grunt dla rozwoju nowych ruchów społecznych w związku z rolą, jaką odgrywają w dobie ponowoczesności, i z wartościami (społeczno-kulturowymi, przyrodniczymi), jakie oferują współczesnemu społeczeństwu.

Rozważając problematykę protestów przeciwko elektrowniom wiatrowym, wspomnieć należy o szeroko dyskutowanej w literaturze naukowej (od lat osiemdziesiątych XX w.) i obecnym w dyskursie publicznym zjawisku NIMBY (*not in my backyard*). Oznacza ono sprzeciw społeczności lokalnych wobec powstawania w sąsiedztwie miejsc zamieszkania konkretnych inwestycji, które w ich opinii są uciążliwe i pogarszają jakość życia, przy jednoczesnej aprobacie dla danego typu inwestycji, ale w innej lokalizacji (Dmochowska-Dudek, Bednarek-Szczepańska, 2018). W latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w. badacze raczej negatywnie oceniali występowanie syndromu NIMBY (Dear, 1992; Popper, 1987). Pejoratywne konotacje tego pojęcia związane były z „przestrzennym egoizmem” ludzi, którzy chcą odsunąć od siebie inwestycje potrzebne, lecz niewygodne, w wyniku czego znalezienie dla nich lokalizacji staje się bardzo trudne. Jednakże dość szybko zwrócono uwagę na zbyt upraszczający charakter tej koncepcji, która nie przynosi wyjaśnienia konfliktów wokół planowanych inwestycji (Wolsink, 2006), i na jej często polityczne nacechowanie (O’Hare, McClymont, 2008), a w związku z tym – na konieczność pogłębionej analizy uwarunkowań sprzeciwu wobec lokalizacji inwestycji (Burningham i in., 2006) czy wręcz odrzucenia tego pojęcia w analizach naukowych (Kempton i in., 2005; Wolsink, 2006). Mimo tych kontrowersji badacze często odnoszą się do kategorii NIMBY, analizując protesty przeciwko elektrowniom wiatrowym (np. Petrova, 2013; Botetzagias i in., 2015; Boyle i in., 2018), również w Polsce (Bednarek-Szczepańska, Dmochowska-Dudek, 2016).

Większość omówionych powyżej podejść teoretycznych oscyluje wokół takich pojęć, jak: konflikt, kontrowersje, opozycja. Opracowanie mieści się zatem w nurcie badań społecznych, bazujących na transformacyjnej funkcji konfliktu. Można tu wymienić agonistyczne podejścia do polityki i planowania (Mouffe, 1992; Hillier, 2002; Legacy, 2017), które rozwinęły się w opozycji do podejść komunikacyjnych.

Metody badania

Artykuł bazuje na analizie treści prasy, przeglądzie dokumentów i dotychczasowych badań. Analiza prasy lokalnej i regionalnej z lat 2010–2022 posłużyła do identyfikacji działań przeciwko elektrowniom wiatrowym podejmowanych przez protestujących oraz do oceny wpływu protestujących na kształtowanie medialnego wizerunku energetyki wiatrowej. Objęła ona wydania internetowe

gazet lokalnych i regionalnych¹ (lub powiązane z nimi internetowe serwisy informacyjne) z siedmiu województw charakteryzujących się najwyższym poziomem rozwoju energetyki wiatrowej, mierzoną liczbą oraz mocą instalacji (zachodniopomorskie, pomorskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, mazowieckie, łódzkie, wielkopolskie; Teraz Środowisko, 2021). Z analiz wykluczono biuletyny informacyjne wydawane przez lokalne władze samorządowe. Uwzględniono tytuły spełniające kryteria: darmowej dostępności wydań on-line dla okresu 2010–2022 i możliwości wyszukiwania za pomocą słów kluczowych. Kryteria te spełniają wszystkie najważniejsze serwisy lokalne i regionalne. Do analiz włączono artykuły, których głównym tematem była energetyka wiatrowa (321 artykułów z 19 tytułów mediów regionalnych i lokalnych, w tym tytuł *naszemiasto.pl* z 32 lokalizacji). Lista tytułów oraz dodatkowe wyjaśnienia metodyczne znajdują się w załączniku.

Analiza mediów jest jedną z wartościowych metod badania dyskursu dotyczącego energetyki (Sovacool i in., 2018). Dziennikarze odgrywają znaczącą rolę w definiowaniu problemów, które będą przedstawione opinii publicznej. Decydują, czy jakiś problem (wydarzenie) zostanie pokazany w mediach, jaka ranga będzie mu nadana, które strony konfliktu zostaną dopuszczone do głosu, które aspekty będą eksponowane, czy zostanie on przedstawiony w pozytywnym, negatywnym, czy neutralnym kontekście (Condie i in., 2022). Dziennikarze lokalni często wykazują zainteresowanie wydarzeniami o charakterze konfliktu, chętniej eksponują sytuacje, które dzielą i polaryzują ludzi, niż sytuacje współpracy (Kowalczyk, 2012).

W celu pokazania różnorodności działań podejmowanych przez protestujących stworzono bazę fragmentów artykułów, w których te działania były relacjonowane. Przyjęto założenie, że media lokalne odzwierciedlają i reprezentują problemy lokalnych społeczności (Heidenreich, 2016; da Silva i in., 2021). Odwołując się do Emmanuela Songsore i Michaela Buzzelli (2015), można powiedzieć, że media lokalne są w tym przypadku traktowane jako *mirror* („lustro”). Fragmentom artykułów przypisano kody i na ich podstawie dokonano kategoryzacji działań, wyodrębniając trzy nadrzędne sfery aktywności przeciwników inwestycji: (1) udział w postępowaniach, (2) samoorganizacja, (3) wywieranie wpływu / pozyskiwanie wsparcia różnych podmiotów. Skategoryzowane działania zaprezentowano w formie graficznej. Ta część badania ma charakter jakościowy – materiał prasowy posłużył do identyfikacji różnych aktywności, które podejmowano. Analiza ilościowa ograniczona została do wskazania najczęściej powtarzających się ich rodzajów.

Dalsze etapy analizy treści doniesień medialnych służyły ocenie wpływu protestujących na kształtowanie wizerunku energetyki wiatrowej. Każdemu artykułowi przypisano główny temat. Na podstawie kodowania tematy zostały pogrupowane w kategorie, inspirowane m.in. badaniem Therese Bjärstig i zespołu (2022). Dla każdego artykułu sprawdzono, czy są w nim przytaczane wypowiedzi przedstawicieli następujących grup podmiotów: mieszkańców – przeciwników inwestycji, władz lokalnych, mieszkańców – zwolenników inwestycji, inwestora.

Ustalono kategorie potencjalnych negatywnych oddziaływań energetyki wiatrowej (na podstawie m.in.: Vanclay, 1999; Hindmarsh, 2013; Borch i in., 2020) i sprawdzano, czy dana kategoria oddziaływania elektrowni wiatrowych została opisana w artykule, a także, jakie jest jej znaczenie sumarycznie we wszystkich badanych artykułach prasowych². W dalszej kolejności, każdy artykuł oceniono pod kątem ogólnego wizerunku energetyki wiatrowej. W tym celu stworzono zasady przypisania tekstów do jednej z trzech grup określających ogólny wydźwięk artykułu: (1) pozytywna ocena wpływu energetyki wiatrowej na społeczeństwo i środowisko; (2) negatywna ocena wpływu energetyki wiatrowej na społeczeństwo i środowisko; (3) ocena nieokreślona lub brak oceny.

Kolejnym obszarem analiz były dokumenty publikowane przez instytucje publiczne poziomu regionalnego i krajowego. Przeglądowi poddano wojewódzkie programy rozwoju OZE oraz plany zagospodarowania przestrzennego województw sporządzone w okresie 2005–2016 (przed wejściem

¹ W tym miejscu warto wspomnieć, że w 2021 r. większość mediów lokalnych w Polsce przejęło przedsiębiorstwo państwowe Orlen. Fakt ten nie miał istotnego znaczenia z punktu widzenia przeprowadzonej analizy, gdyż moment przejścia przypadł na koniec okresu analiz. W latach 2021–2022 zidentyfikowano trzy artykuły, których głównym tematem były elektrownie wiatrowe należące do państwowych przedsiębiorstw.

² Znaczenie danej kategorii oddziaływań w artykule określono na podstawie liczby zdań jej dotyczących w relacji do objętości tekstu (określono trzy stopnie ważności danej kategorii: 1 – kategoria obecna, 2 – kategoria akcentowana, 3 – kategoria dominująca). Określono też (wartością liczbową) sumaryczne znaczenie danej kategorii oddziaływań, będące sumą stopni ważności danej kategorii obliczoną dla wszystkich badanych artykułów.

w życie ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych [Dz.U. 2016 poz. 961]), w celu oceny, czy protesty społeczne miały wydzźwięk w polityce na szczeblu regionalnym. W tym okresie nie sporządzano planów zagospodarowania dla części województw lub nie były one dostępne. Tylko niektóre województwa we wskazanych powyżej latach miały przygotowane programy dotyczące OZE. Przeglądowi poddano również uzasadnienie ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych (Uzasadnienie..., 2016) oraz raport z kontroli elektrowni wiatrowych dokonanej przez NIK (Elektrownie wiatrowe..., 2016).

Wyszukano oraz poddano przeglądowi także materiały publikowane przez protestujących, w tym listy otwarte (7) organizacji działających przeciwko energetyce wiatrowej, skierowane głównie do instytucji szczebla krajowego, oraz doniesienia publikowane w internetowym portalu stopwiatrakom.eu. Z portalu tego pozyskano 340 artykułów, z których połowa pochodziła z okresu przed przyjęciem ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, a połowa – z okresu obowiązywania ustawy. Na podstawie przeglądu materiałów publikowanych przez protestujących wyodrębniono ich ponadlokalne cele oraz idee, z którymi się utożsamiali. Znacząca część niniejszego artykułu poświęcona jest zatem rozpoznaniu narracji konstruowanych przez protestujących w publikowanych przez nich dokumentach oraz przez prasę lokalną.

Przegląd zrealizowanych dotychczas w Polsce nielicznych studiów przypadku lokalizacji elektrowni wiatrowych stanowił dopełnienie badań, zwłaszcza w zakresie lokalnych przyczyn protestów i celów protestujących.

Wyniki

Formy aktywności protestujących na podstawie doniesień prasy lokalnej

Najbardziej rozbudowaną sferą aktywności przeciwników lokalizacji energetyki wiatrowej było wywieranie wpływu na władze i inne instytucje wszystkich szczebli administracji, a także na opinię publiczną na poziomie lokalnym i ponadlokalnym. Na podstawie analizy mediów można stwierdzić, że przeciwnicy wiatraków kierowali swoje działania przede wszystkim do władzy lokalnej, zarówno wykonawczej, jak i uchwałodawczej, odpowiedzialnej za podejmowanie decyzji w sprawie inwestycji związanej z energetyką wiatrową. Najczęściej przedstawianą przez media formą aktywności było kierowanie do wójta pism i petycji wyrażających brak zgody na lokalizację elektrowni wiatrowej (doniesienia medialne z 25 gmin).

Przeciwnicy wiatraków uczestniczyli w sesjach rad gmin i składali wnioski (doniesienia medialne z 12 gmin). Zdarzały się też przypadki działań wymagających większych kompetencji obywatelskich, jak składanie do rady obywatelskiego projektu uchwały. Takie obywatelskie projekty uchwał określały proponowaną przez mieszkańców minimalną odległość instalacji wiatrowych od zabudowań. Media donosiły również o akcjach wysoce nieformalnych, jak pikety z transparentami, blokady parkingu traktorami czy zakłócanie prowadzenia obrad, czym wywierano silny nacisk na radę gminy. Działania skierowane do inwestora były rzadko opisywane przez media (jeden przypadek blokowania wjazdu na teren budowy elektrowni wiatrowej). Interakcje protestujących z inwestorem polegały głównie na spotkaniach trójstronnych (władze gminy – mieszkańcy – inwestor).

Istotną sferą działania protestujących było pozyskiwanie poparcia mieszkańców, jak również wywieranie wpływu na opinię publiczną poza lokalnym środowiskiem. Protestujący najczęściej zbierali podpisy mieszkańców pod wspomnianymi wyżej dokumentami i petycjami do władz lokalnych, aby wykazać wysokie poparcie społeczne. Organizowali zebrania wiejskie, na których przedstawiali mieszkańcom argumenty przeciwko lokalizacji elektrowni wiatrowych, dystrybuowali ulotki, dochodziło też do uchwalania przez zebranie wiejskie minimalnej odległości inwestycji od zabudowań (choć uchwały te nie mają formalnie znaczenia w procedurach planistycznych i lokalizacyjnych). Zdarzały się również przypadki inicjowania przez przeciwników wiatraków ogólnogminnego referendum w sprawie ich lokalizacji czy też odwołania władz lokalnych (w związku z decyzjami zezwalającymi na lokalizację). Media donosiły o nawiązywaniu kontaktów przez protestujących z różnych części kraju. Powszechne było zakładanie komitetów i stowarzyszeń (doniesienia medialne z 20 gmin) – taka formalizacja działalności służyła głównie poszerzeniu możliwości uczestnictwa w postępowaniach administracyjnych (jako strona postępowania). Protestujący nawiązywali

kontakt z mediami, w tym z telewizją, publikowali w internecie. Jedną z form aktywności była organizacja debat, na które zapraszano naukowców oraz lokalne media. Celem tych debat miało być nadanie profesjonalnego charakteru argumentom protestujących.

Przeciwnicy lokalizacji elektrowni wiatrowych w sąsiedztwie swoich domów kierowali działania również do władz i instytucji poziomu regionalnego. Odnotowano uczestnictwo w obradach sejmiku województwa, interwencje u regionalnego konserwatora zabytków, manifestacje przed urzędem marszałkowskim. Media donosiły ponadto o działaniach adresowanych do władz i instytucji na poziomie centralnym, jak listy otwarte, apele do premiera, prezydenta, zgłaszanie skarg do Najwyższej Izby Kontroli, do rzecznika praw obywatelskich, ponadto pisma do parlamentarzystów i spotkania z nimi. Prasa lokalna informowała przede wszystkim o kontaktach przeciwników wiatraków z politykami partii prawicowych.

Formalna sfera działań protestujących obejmowała udział w sporządzaniu *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego* (SUiKZP) oraz *Miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego* (MPZP), w postępowaniu środowiskowym (składanie wniosków, uwag, zaskarżanie lub odwołania przez stronę postępowania) i w postępowaniu dotyczącym pozwolenia na budowę.

Powyższy przegląd pokazał szeroki wachlarz aktywności podejmowanych przez przeciwników lokalizacji elektrowni wiatrowych: od partycypacji w ramach postępowań z udziałem społeczeństwa po działania wysoce nieformalne. Grupy „antywiatrakowe” walczyły o pomysły dla siebie rozwiązanie konkretnego problemu lokalizacji elektrowni wiatrowej, kierując swoje działania do lokalnych władz i mieszkańców, ale także poprzez kształtowanie opinii publicznej i interwencje u różnych podmiotów ponadlokalnych. Niektóre z grup starały się eskalować problem do poziomu ogólnokrajowego, budując nieformalne sieci współpracy w swoim środowisku i poza nim.

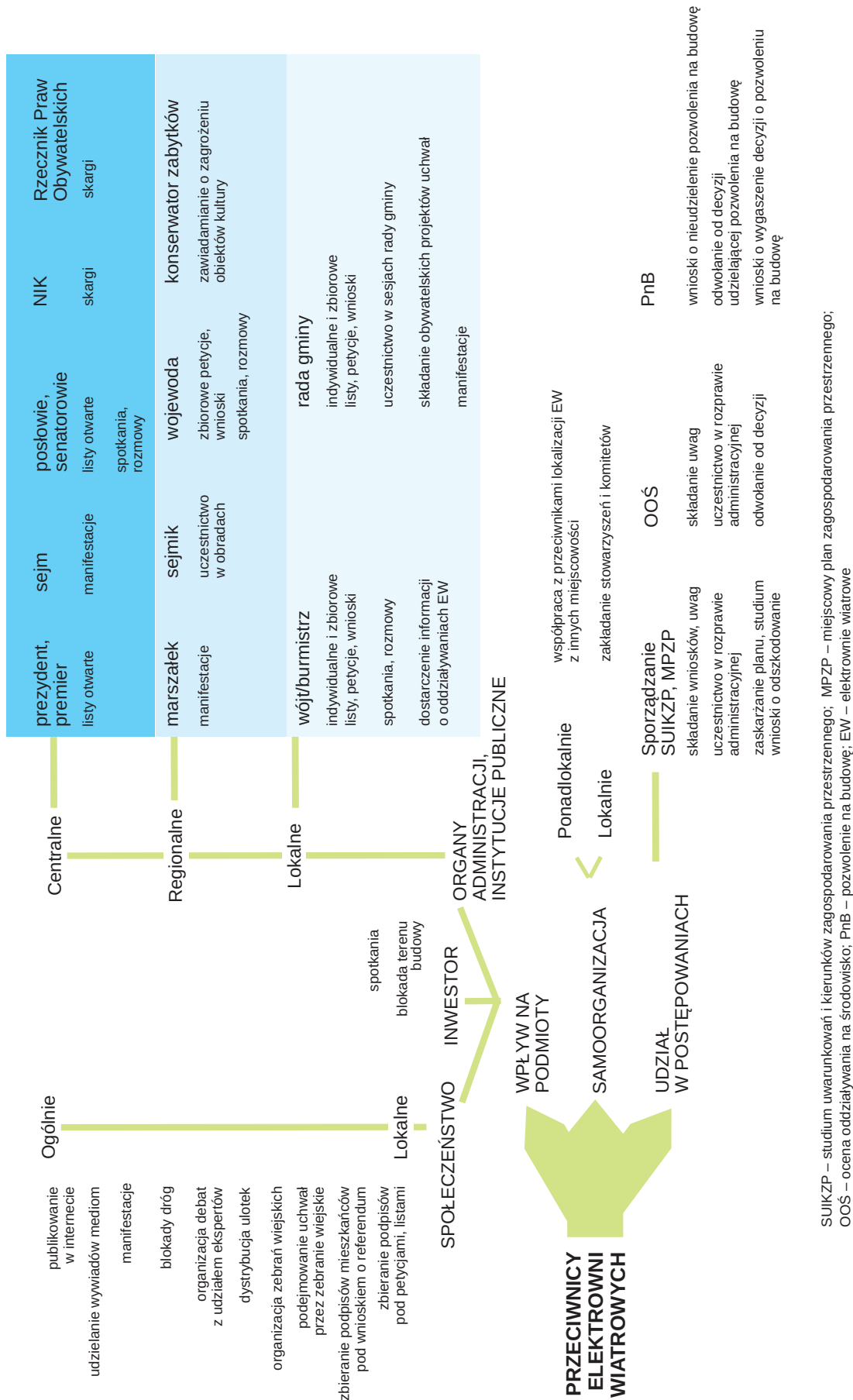
Analizując doniesienia medialne, można się zastanowić, w jakim stopniu opisywane w nich aktywności protestujących odzwierciedlają rzeczywistość konfliktów wokół lokalizacji elektrowni. Media donosiły najczęściej o podpisywanych przez mieszkańców pismach kierowanych do lokalnych władz, o tworzeniu lokalnych komitetów i stowarzyszeń, o uczestnictwie w sesjach rady oraz o działaniach adresowanych do różnych instytucji ponadlokalnych. Okazuje się, że w badaniu ankietowym dotyczącym lokalizacji kontrowersyjnych inwestycji (z dużym udziałem elektrowni wiatrowych), przeprowadzonym w 2014 r. w 116 urzędach gmin w Polsce, w których występowały konflikty lokalizacyjne, jako najczęściej podejmowane wymieniane były te same aktywności protestujących (Bednarek-Szczepeńska, 2019).

Aktywność protestujących – próby oszacowania skali protestów

Inwentaryzacja protestów przeciwko elektrowniom wiatrowym (na podstawie zgłoszeń protestujących) była prowadzona i publikowana w serwisie internetowym stopwiatrakom.eu (ryc. 2). W 2011 r. w serwisie tym zgłoszono protesty z 195 miejscowości w Polsce (Ewaluacja..., 2011), w 2015 r. zaś zgłoszenia pochodziły z ponad 500 miejscowości (Bednarek-Szczepeńska, 2016). Należy tu jednak podkreślić, że mogły to być nawet zgłoszenia tylko jednej osoby lub kilku, bez szerszego poparcia społeczności lokalnej. Szczegółowe dane na temat zgłoszeń nie są dostępne.

Badania konfliktów wokół lokalizacji uciążliwych inwestycji, przeprowadzone w Polsce dla okresu 2007–2014 na podstawie przeglądu prasy lokalnej wykazały, że energetyka wiatrowa była najczęściej opisywanym przez te media przedmiotem protestów mieszkańców (Bednarek-Szczepeńska, Dmochowska-Dudek, 2016). W badaniu tym zinwentaryzowano doniesienia medialne na temat 499 protestów wobec lokalizacji różnych inwestycji, z czego 104 (21%) dotyczyły elektrowni wiatrowych. Był to udział znaczący, większy nawet niż protestów wokół lokalizacji dróg. Z kolei w doniesieniach mediów lokalnych z siedmiu województw dla lat 2010–2022 analizowanych w tym artykule odnotowano protesty mieszkańców przeciwko elektrowniom wiatrowym w 97 gminach. Jak podają Bartłomiej Igliński i zespół (2016), badania ankietowe obejmujące inwestorów w Polsce wskazały, że 42% z nich doświadczyło sprzeciwu społeczności lokalnych, w tym stowarzyszeń działających na rzecz środowiska³.

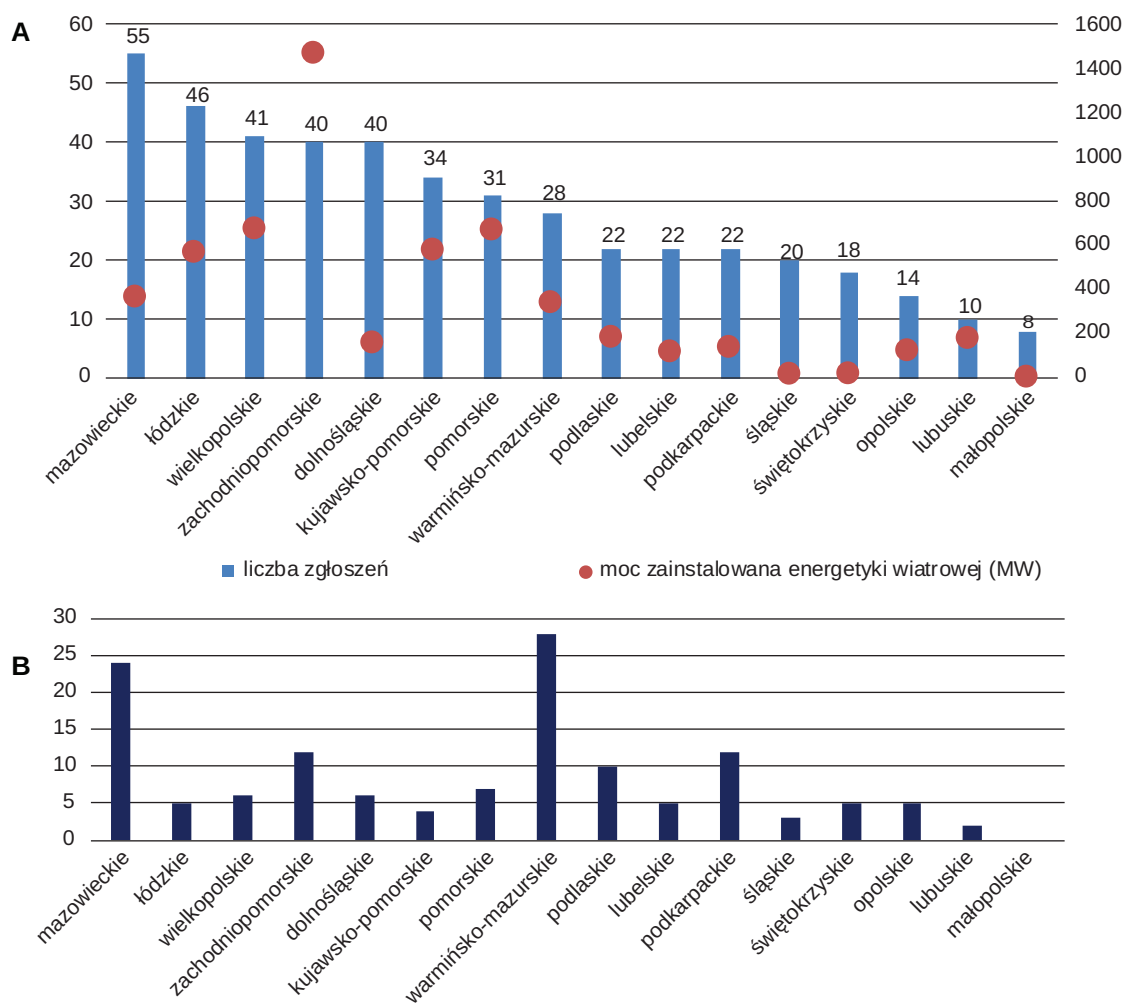
³ Były to badania przeprowadzone w 2014 r. z ponad 50 właścicielami farm wiatrowych i firm sprzedających/instalujących turbiny wiatrowe w różnych częściach Polski (Igliński i in., 2016)

SUJKZP – studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego; MPZP – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego;
OOŚ – ocena oddziaływania na środowisko; PnB – pozwolenie na budowę; EW – elektrownie wiatrowe

Ryc. 1. Działania podejmowane przez przeciwników elektrowni wiatrowych – na podstawie doniesień prasy lokalnej z lat 2010–2022

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 2. Liczba opublikowanych w 2015 r. w portalu stopwiatrakom.eu zgłoszeń⁴ osób protestujących przeciwko lokalizacji elektrowni wiatrowych a moc zainstalowanej energetyki wiatrowej w województwach (A) oraz liczba lokalnych stowarzyszeń zarejestrowanych w danym regionie, które podpisały list otwarty w sprawie farm wiatrowych do Prezydenta RP (B)

Źródło: opracowanie własne na podst. stopwiatrakom.eu oraz raportu Stan energetyki wiatrowej w 2016 r. (psew.pl).

Do szacowania natężenia protestów mogą też posłużyć wyniki wspomnianego już wyżej badania ankietowego z 2014 r. w 116 urzędach tych gmin, w których miały miejsce konflikty społeczne wokół lokalizacji różnych inwestycji. W 40 przypadkach w ankietach wskazywano na protesty mieszkańców przeciwko elektrowniom wiatrowym i podano orientacyjną liczbę zadeklarowanych przeciwników takich inwestycji (to najczęściej liczba osób podpisanych pod pismem protestacyjnym do władz lokalnych). Okazuje się, że liczba protestujących była bardzo zróżnicowana (od jednej osoby do 2 tys.), ale ponad połowa przypadków mieściła się w przedziale od 20 do 200 osób, a ok. 20% protestów zgromadziło 500 lub więcej osób.

Danych służących szacowaniu skali protestów dostarczają też niektóre dokumenty, np. sejmove. W uzasadnieniu projektu ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych podano, że do rady ministrów i parlamentu skierowano do 2016 r. około 50 wystąpień i interpelacji oraz 23 petycje, w tym 20 wystąpień stowarzyszeń (Uzasadnienie..., 2016). Warto podkreślić jest fakt rejestracji wielu lokalnych stowarzyszeń i komitetów działających przeciwko lokalizacji elektrowni wiatrowych blisko domów. List otwarty z 2014 r. do Prezesa Rady Ministrów podpisało 71 stowarzyszeń z 14 województw (29 z warmińsko-mazurskiego oraz po kilka z pozostałych regionów). W 2015 r. 134 stowarzyszenia podpisały list do prezydenta, a w 2016 r. – 104 organizacje list otwarty do organów państwa (marszałka sejmu, senatu i premiera). W przypadku listu z 2015 r., który

⁴ Łączna liczba zgłoszeń na wykresie wynosi 451, gdyż część zgłoszeń obejmowała kilka miejscowości.

podpisała największa liczba lokalnych stowarzyszeń, sprawdzono, z jakich regionów pochodziły te podmioty (ryc. 2B). Najwięcej z nich reprezentowało warmińsko-mazurskie i mazowieckie, o ponad połowę zaś mniej było przedstawicieli województw podkarpackiego i zachodniopomorskiego. Relatywnie wysoki udział stowarzyszeń z Podkarpacia (na tle poziomu rozwoju energetyki wiatrowej) wynika prawdopodobnie z faktu, że pochodzili stamtąd działacze jednej z ogólnopolskich organizacji wiatrakowych.

Zawiazywano też koalicje regionalne – w województwie mazowieckim zrzeszającą 21 lokalnych stowarzyszeń sprzeciwiających się powstawaniu elektrowni wiatrowych w swoich miejscowościach, a w warmińsko-mazurskim – 23 stowarzyszenia lokalne. Znalaziono informacje o trzech podmiotach społecznych, które określały się jako ogólnopolskie, pozostawały aktywne w mediach i inicjowały działania na rzecz wprowadzenia restrykcyjnych zasad lokalizacji elektrowni wiatrowych. Były to: Ogólnopolskie Stowarzyszenie „Pozytywna Energia” (w 2014 r. miało zaledwie 17 członków), Ogólnopolski Komitet Obrony Mieszkańców przed Budową Elektrowni Wiatrowych, a także fundacja prowadząca internetowy Ogólnopolski Serwis Przeciwników Zbyt Bliskiej Lokalizacji Wiatraków od Domów (stopwiatrakom.eu) oraz profil w mediach społecznościowych.

Motywacje i cele protestujących oraz idee towarzyszące

Ocena przyczyn protestów przeciwko elektrowniom wiatrowym jest trudna ze względu na niedostatek pogłębionych badań. Dotychczas opublikowano niewiele prac pokazujących społeczne uwarunkowania konfliktów wokół planowanych lokalizacji elektrowni wiatrowych w konkretnych przypadkach w Polsce, wykorzystując metody ankiety czy wywiadu. Badania takie prowadziły Maria Bednarek-Szczepańska i Karolina Dmochowska-Dudek (2016) – dwa studia przypadku z województw zachodniopomorskiego i świętokrzyskiego zrealizowane w 2014 r., oraz Alicja M. Graczyk (2021) – cztery studia przypadku z województwa zachodniopomorskiego zrealizowane w 2005 r.

Z tychże wywiadów i badań ankietowych z mieszkańcami wsi, w których planowano lokalizację turbin wiatrowych, wynika, że przyczynami konfliktów były: poczucie pominięcia w procesie decyzyjnym, zaskoczenie planami lokalizacji inwestycji oraz poczucie niesprawiedliwej dystrybucji kosztów i korzyści (niewielka grupa osób czerpiąca bezpośrednio duże korzyści materialne) (Bednarek-Szczepańska, Dmochowska-Dudek, 2016; Graczyk, 2021). Graczyk (2021) używa nawet określenia „zawiść”, odnosząc się do przyczyn protestów części mieszkańców. Pogłębione badania prowadzone przez tę autorkę wskazują, że niespełnione oczekiwania w zakresie rekompensat finansowych od inwestora powodowały zaostrenie sprzeciwu, a protesty (choć nie zawsze) łagodziło uzyskanie korzyści finansowych. W przypadku z województwa świętokrzyskiego jako przyczynę konfliktu respondenci wskazali zmiany planowanych lokalizacji turbin przez inwestora, co wiązało się ze zmianą właścicieli nieruchomości, którzy mieli czerpać korzyści finansowe z inwestycji⁵. Z kolei studium przypadku na obszarze podmiejskim Koszalina ujawniło zdecydowany sprzeciw mieszkańców posiadających nieruchomości planowane na sprzedaż i pod zabudowę, a z drugiej strony również tych osób, które przeprowadziły się tu z miasta i walczyły o zachowanie jakości oraz dotychczasowych walorów środowiska, w którym się osiedlili⁶.

Protesty lokalne miały zatem różne przyczyny, a co za tym idzie – różne były ich cele. Według przeprowadzonych przez Graczyk (2021), Bednarek-Szczepańską i Dmochowską-Dudek (2016) badań, celami tymi w różnych przypadkach były: sprawiedliwy podział korzyści finansowych uzyskiwanych od inwestora, całkowita rezygnacja z planów lokalizacji wiatraków w miejscowości, zmniejszenie liczby wiatraków lub zmiana lokalizacji farmy wiatrowej, ustalenie dla miejscowości lub gminy minimalnej odległości wiatraków do zabudowy mieszkaniowej.

Jak wyżej wspomniano, część lokalnych przeciwników elektrowni wiatrowych włączała się również w działania skierowane do instytucji ponadlokalnych i opinii publicznej. Inicjowaniem tych aktywności zajmowały się organizacje ogólnopolskie. Na podstawie siedmiu udostępnianych

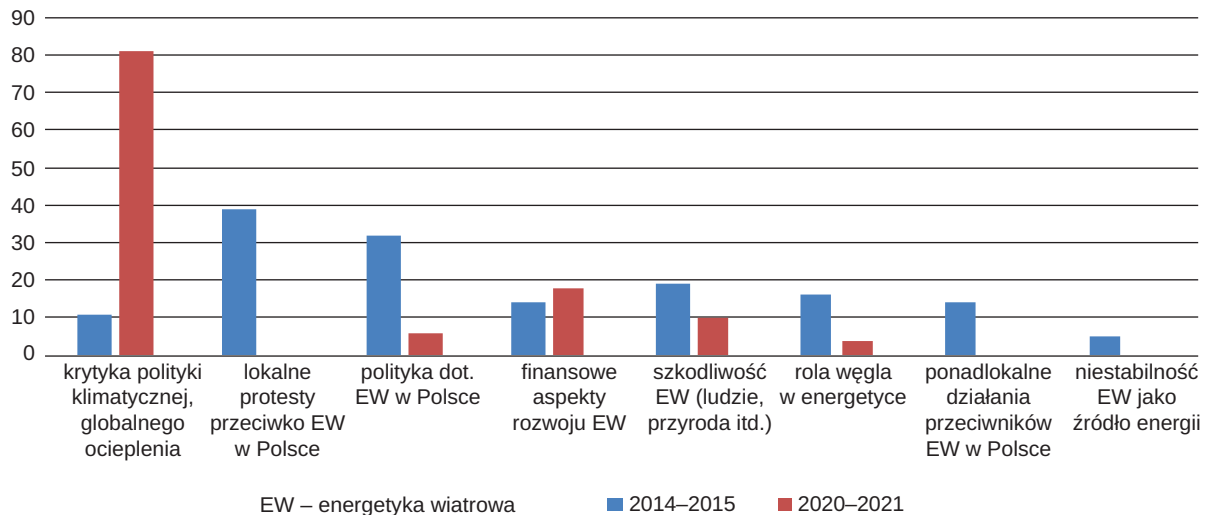
⁵ Dane z wywiadów pogłębionych realizowanych w ramach studiów przypadku (Bednarek-Szczepańska, Dmochowska-Dudek, 2016).

⁶ Tamże.

publicznie listów otwartych i innych pism⁷ publikowanych do 2016 r. przez organizacje przeciwników energetyki wiatrowej wskazać można cele o charakterze ponadlokalnym, deklarowane przez środowiska antywiatrakowe. Celem najczęściej deklarowanym było wprowadzenie nowych przepisów prawa – minimalnej odległości inwestycji od zabudowań (2–3 km), czyli w praktyce uniemożliwienie lokalizacji nowych farm wiatrowych, ponadto uregulowanie zasad lokalizacji turbin względem obszarów przyrodniczo i kulturowo cennych, rozwiązanie problemu istniejących kontrowersyjnych farm wiatrowych, rozwój energetyki prosumenckiej, dostosowanie metodyki pomiaru hałasu. Pojawiały się też propozycje uregulowania nadzoru technicznego nad turbinami, pomiaru wpływu elektrowni wiatrowych na krajobraz, opracowanie bilansu kosztów ekologicznych oraz postulat wyjaśnienia znikomej efektywności energetycznej elektrowni wiatrowych.

W opublikowanych listach otwartych do rządzących, oprócz argumentów dotyczących negatywnego wpływu na krajobraz i zdrowie ludzi, podkreśla się krzywdę zwykłych mieszkańców i odbieranie im prawa do decydowania o swoim miejscu zamieszkania. Postuluje się potrzebę obrony zarówno społeczności lokalnych, jak również całego kraju przed ekspansją międzynarodowych korporacji: „Terytorium Polski nie powinno stać się kolonią surowcową i terytorium ekspansji dla światowych korporacji energetycznych, które jedynie transferują zyski i przyczyniają się do rozwoju przemysłu i miejsc pracy wyłącznie w swoich krajach macierzystych” (Do Prezydenta..., 2015). W manifestach antywiatrakowych publikowanych do 2015 r. pojawiały się wyrazy krytyki wobec polityki energetycznej rządu koalicji PO-PSL oraz dotowania międzynarodowych korporacji z pieniędzy publicznych. Jednocześnie, redakcja stopowiatrakom.eu deklarowała, że serwis ten nie jest związany z żadną partią polityczną (Regulamin 2015). Aby szerzej rozpoznać idee, z którymi utożsamiały się ponadlokalne organizacje reprezentujące środowisko antywiatrakowe, poddano przeglądowi tematykę artykułów publikowanych w tymże serwisie (ryc. 3). Zestawiono dwa okresy – przed uchwaleniem ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych i po. W pierwszym z badanych okresów (2014–2015) większość artykułów przekazywała informacje o lokalnych konfliktach w Polsce, o polskiej polityce w zakresie energetyki wiatrowej i o jej negatywnych oddziaływaniach. Natomiast w latach 2020–2021 zdecydowana większość artykułów dotyczyła krytyki polityki klimatycznej Unii Europejskiej, w tym negocjowania globalnego ocieplenia. Obecne były również (w obu okresach) teksty poświęcone istotnej roli węgla w energetyce. Artykuły dotyczące energetyki wiatrowej w przedziale 2020–2021 występowały rzadziej niż te poświęcone krytyce polityki klimatycznej i omawiały głównie wysokie koszty jej rozwoju oraz pochodzącej z niej energii. Zatem przed uchwaleniem ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych serwis stopowiatrakom.eu służył w dużej mierze do wymiany doświadczeń i przekazywania wiedzy przydatnej protestującym. W latach 2016–2019 w serwisie publikowano treści związane z nowo przyjętą ustawą, wykonywaniem jej przepisów i działaniami podejmowanymi przez inwestorów oraz gminy. Był to czas obowiązywania przepisów przejściowych ustawy, których wykładnia budziła poważne wątpliwości interpretacyjne (Jędrzejczak, 2022). Natomiast po zakończeniu trzyletniego okresu obowiązywania części przepisów przejściowych ustawy kontrowersyjne procesy inwestycyjne wyhamowały i serwis pełnił funkcję forum dla budowania kontrnarracji wobec dominującego w Europie megatrendu transformacji klimatycznej.

⁷ Listę tych dokumentów zamieszczono w Materiałach źródłowych.

Ryc. 3. Tematyka artykułów publikowanych w serwisie stopwiatrakom.eu w latach 2014–2015 oraz 2020–2021

Źródło: opracowanie własne.

Wpływ przeciwników lokalizacji elektrowni wiatrowych na kształtowanie wizerunku energetyki wiatrowej w mediach lokalnych

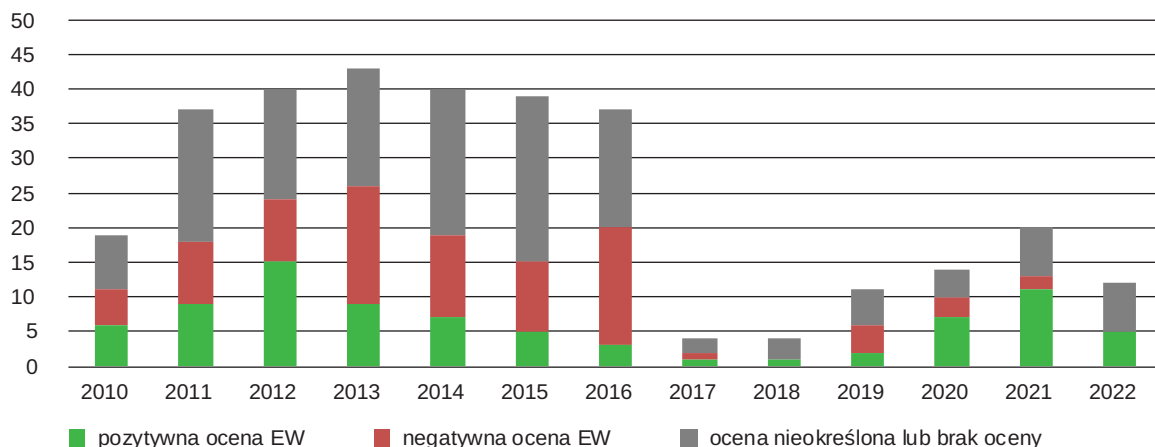
Energetyka wiatrowa przedstawiana była głównie (55% wszystkich badanych artykułów w mediach lokalnych w latach 2010–2022) jako źródło konfliktu (tab. 2). Zdecydowanie dominującym tematem okazał się konflikt z mieszkańcami (sprzeciw, protest i wszelkie związane z tym wydarzenia) dotyczący lokalizacji konkretnych inwestycji. W artykułach poświęconych konfliktom najczęściej przytaczano wypowiedzi przeciwników inwestycji (mieszkańców, rzadziej przedstawicieli organizacji spoza lokalnego środowiska) i władz lokalnych (tab. 1). Mieszkańcy – zwolennicy (spoza władz lokalnych) wypowiadali się na łamach zaledwie 5% badanych artykułów.

Tab. 1. Struktura artykułów dotyczących energetyki wiatrowej w mediach lokalnych ze względu na główny temat

Temat	Liczba artykułów (% artykułów)	W tym liczba artykułów, w których przytaczane były wypowiedzi przeciwników lokalizacji EW
Konflikt wokół lokalizacji EW	185 (58)	144
Korzyści z lokalizacji EW	52 (16)	0
Nowa inwestycja w EW	40 (12)	0
Awaria EW	12 (4)	0
Inne	32 (10)	4

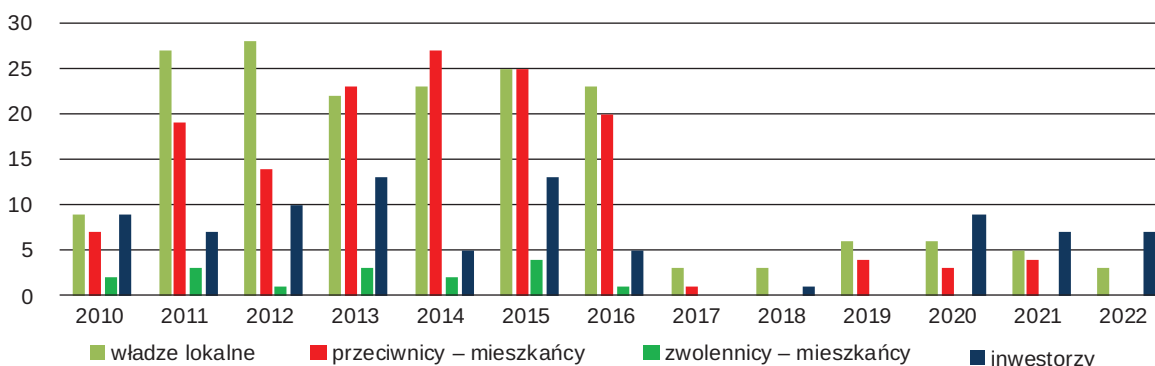
Źródło: Bednarek-Szczepańska, 2023.

Debata tocząca się w lokalnych mediach w analizowanym okresie pokazywała zróżnicowane punkty widzenia na oddziaływanie energetyki wiatrowej. Jednakże wyraźnie widoczna jest zmienność tej debaty w czasie (ryc. 4). W okresie 2013–2016 zaobserwowano wysoki stosunek liczby artykułów negatywnie oceniających oddziaływania energetyki wiatrowej do liczby artykułów oceniających je pozytywnie. Koresponduje to z widocznym na rycinie 5 wzrostem znaczenia protestujących przeciwko elektrowniom wiatrowym w debacie na łamach lokalnych mediów. Należy tu również zwrócić uwagę na zdecydowany spadek ogólnej liczby artykułów po uchwaleniu ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych.

Ryc. 4. Struktura artykułów w mediach lokalnych ze względu na ogólną ocenę energetyki wiatrowej

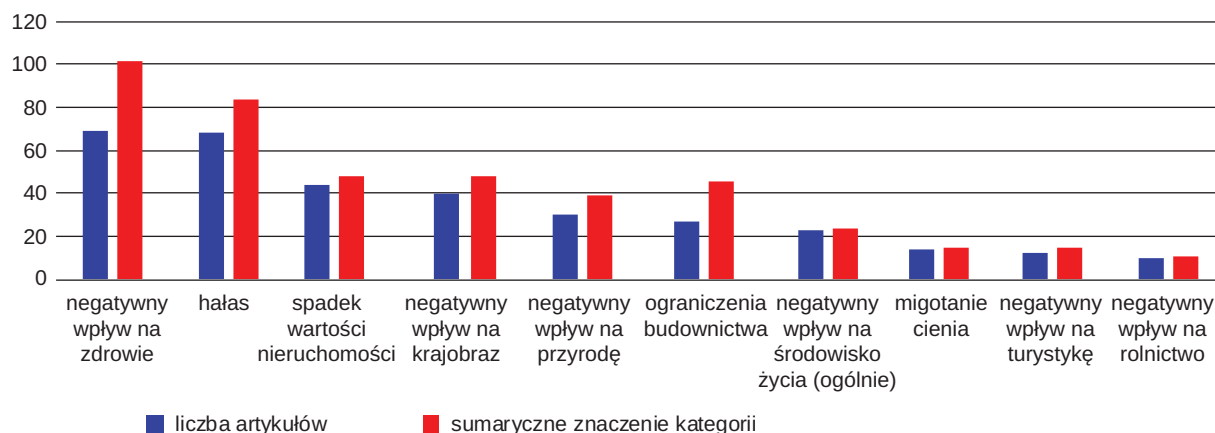
Źródło: opracowanie własne na podst. Bednarek-Szczepańska, 2023.

Ryc. 5. Liczba artykułów, w których przytaczane były wypowiedzi: władz lokalnych, przeciwników inwestycji, zwolenników inwestycji oraz inwestorów

Źródło: Bednarek-Szczepańska 2023.

Sprawdzono, jakie negatywne oddziaływania elektrowni wiatrowych były przedstawiane w mediach lokalnych. Najczęściej wskazywano na: niekorzystny wpływ na zdrowie, na środowisko akustyczne (hałas), a także na spadek wartości nieruchomości, ograniczenia dla budownictwa mieszkaniowego, degradację krajobrazu, negatywny wpływ na przyrodę oraz na możliwości lokalizacji zabudowy mieszkaniowej (ryc. 6).

Ryc. 6. Negatywne oddziaływania elektrowni wiatrowych przedstawiane w prasie lokalnej na podstawie wypowiedzi protestujących

Źródło: opracowanie własne.

Ponadlokalne następstwa działań przeciwników lokalizacji wiatraków

Jak wyżej pokazano, protestujący przeciwko wiatrakom kierowali swoje działania do władz i instytucji wszystkich szczebli administracji oraz wpływali na opinię publiczną. Aby sprawdzić, czy aktywność ta miała odzwierciedlenie w polityce prowadzonej przez władze regionalne, poddano analizie dostępne plany zagospodarowania przestrzennego województw, programy rozwoju OZE lub inne dokumenty dotyczące tej sfery – łącznie 14 dokumentów dla 13 województw. W przypadku 10 województw dokumenty odwoływały się do społecznych aspektów lokalizacji elektrowni wiatrowych, ale ich zapisy miały różny charakter. W sposób najbardziej restrykcyjny do rozwoju energetyki wiatrowej odniosły się dokumenty z województw warmińsko-mazurskiego i podkarpackiego. Były również przypadki przyjmowania przez rady powiatów uchwał określających stanowisko tych organów w sprawie lokalizacji elektrowni wiatrowych z uwzględnieniem postulatów społecznych. W Planie zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego (2015) ustalono strefę zakazu lokalizacji oraz strefę rozwoju dużej energetyki wiatrowej. W tzw. strefie rozwoju ustanowiono m.in. zakaz lokalizacji instalacji wiatrowych poniżej 2 km od zabudowy mieszkaniowej. Plan ten został zaskarżony przez spółki wiatrowe i te kontrowersyjne części dokumentu unieważniono, ponieważ plan zagospodarowania przestrzennego województwa nie może wprowadzać tego typu zakazów, a jedynie zalecenia. Wojewódzki Program Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Podkarpackiego (2014) zalecił rozwój energetyki wiatrowej tam, gdzie odległość od zabudowy mieszkaniowej, miejsc pobytu ludzi i zwierząt gospodarskich również wynosi ponad 2 km. W przypadku trzech województw zapisy dokumentów rekomendowały minimalną odległość 1 km, a w pozostałych wskazano na problem uciążliwości, konfliktów lub konieczności uzyskania społecznej aprobaty, ale nie zalecono konkretnych odległości.

Od 2011 r. NIK rozpoczął działania kontrolne dotyczące urzędów gmin i starostw powiatowych – łącznie sprawdzono 70 jednostek samorządu terytorialnego. Jak deklaruje NIK: „zwiększająca się liczba skarg i protestów pokazuje, iż coraz trudniej jest uzyskać inwestorowi akceptację społeczną dla budowy elektrowni wiatrowych. Skarżący do Najwyższej Izby Kontroli zgłaszali przede wszystkim obawy dotyczące zagwarantowania im bezpiecznego, a zarazem przyjaznego środowiska sąsiedztwa takich inwestycji”, a „zabezpieczenie interesów społecznych” wskazano jako najważniejszy cel kontroli (Elektrownie wiatrowe..., 2016). Zdaniem NIK należało rozważyć zasadność wprowadzenia łączonego systemu uwzględniającego kryterium odległościowe, definiujące dopuszczalną odległość lokalizacji elektrowni wiatrowych od siedlisk i zabudowań ludzkich, przy zachowaniu wskaźnika poziomu emitowanego hałasu.

W 2016 r. weszła, przywoływana tu już kilkakrotnie, ustawa o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, wprowadzająca jedne z najbardziej restrykcyjnych w Europie zasad ich lokalizacji, szeroko komentowane w literaturze (Sokołowski, 2017; Feltynowski, 2016; Przybylska, 2017) i stanowiące bezprecedensową (ze względu na skalę oddziaływania) ingerencję w planowanie przestrzeni w związku z ograniczeniami rozwoju budownictwa mieszkaniowego. We wstępie uzasadnienia projektu ustawy napisano, że „lokalizowanie tych instalacji zbyt blisko budynków mieszkalnych stało się powodem licznych konfliktów pomiędzy niezadowolonymi mieszkańcami a władzami gmin, gdyż urządzenia te emitują hałas, niesłyszalne dla ucha infradźwięki, powodują wibracje, migotanie światła, mogą stanowić także bezpośrednie zagrożenie życia lub zdrowia w przypadku awarii, jak również oblodzenia łopat elektrowni wiatrowej zimą” (Uzasadnienie..., 2016).

Dyskusja

Z analizy lokalnych mediów oraz publikowanych listów otwartych wyłania się obraz ruchu antywiatrakowego jako ruchu mieszkańców wsi utożsamiających się ze wspólnym celem odsunięcia elektrowni wiatrowych od zabudowań, a tym samym walczącego o zachowanie określonych wartości: zdrowego środowiska życia mieszkańców i tradycyjnego wiejskiego krajobrazu. Warto zaznaczyć, że kwestie krajobrazowe nie są pierwszoplanowe w tej narracji, choć w literaturze podkreśla się dominującą rolę oddziaływań na krajobraz w argumentacji protestujących (Borch i in., 2014; Ellis, Ferraro, 2016; Lintz, Leibenath, 2020).

Pogłębiona analiza motywacji i celów protestujących jest utrudniona ze względu na niedostatek badań, zwłaszcza o charakterze studium przypadku. Jednak są przesłanki wskazujące na to, że te motywacje i cele pozostawały zróżnicowane, więc ruch antywiatrakowy nie był jednolity – trudno mówić o jego wspólnej tożsamości (podkreślanej przez teoretyków nowych ruchów społecznych). Przede wszystkim zwracają uwagę dostrzeżone w badaniach Graczyk (2021) oraz Bednarek-Szczepańskiej i Dmochowskiej-Dudek (2016) finansowe motywacje protestów lokalnych, a na poziomie ponadlokalnym – sprzeciw wobec polityki klimatycznej. W tabeli 2 zebrano zaczerpnięte z literatury typowe cechy nowych ruchów społecznych i zestawiono je z charakterystykami ruchu antywiatrakowego w Polsce, wynikającymi z przeprowadzonej kwerendy różnych źródeł.

Tab. 2. Cechy ruchu antywiatrakowego w Polsce na tle typowych cech nowych ruchów społecznych

Cechy nowych ruchów społecznych	Cechy ruchu antywiatrakowego w Polsce
Posiadanie wspólnego celu; zbiorowa tożsamość (della Porta, Diani, 2006; Sztompka, 2009)	Rzeczywiste cele lokalnych protestów były zróżnicowane: odsunięcie elektrowni od zabudowań, rezygnacja z ich budowy we wsi / w gminie, zmiana ich lokalizacji, uzyskanie korzyści materialnych od inwestora. Cele deklarowane przez organizacje działające ponadlokalnie dotyczyły najczęściej ustalenia restrykcyjnych odległości elektrowni od zabudowań mieszkalnych (czyli w praktyce oznaczały zablokowanie ich rozwoju), działały one również na rzecz negacji globalnego ocieplenia i transformacji energetycznej. Zatem trudno mówić o wspólnym celu i zbiorowej tożsamości protestujących przeciwko elektrowniom wiatrowym
Nieformalne sieci współpracy pomiędzy różnymi osobami i organizacjami (della Porta, Diani, 2020; Kantyka, Kantyka, 2020) Charakter co najmniej częściowo niezinstytucjonalizowany i niesformalizowany (Sztompka, 2009)	Protestujący budowali sieci współpracy w lokalnym środowisku i poza nim. Włączali w swoje działania naukowców i polityków. Liczne lokalne stowarzyszenia z różnych części kraju podpisywały listy otwarte do władz. Poprzez serwis internetowy następowała wymiana doświadczeń i rozpowszechnianie wiedzy o działaniach różnych grup
Działania ruchu nie skupiają się na korzyściach materialnych (della Porta, Diani, 1999; Woods, 2003)	Protesty mieszkańców były, co najmniej w części przypadków, motywowane niesprawiedliwą dystrybucją korzyści finansowych i kosztów (dochody dla pewnej grupy, utrata wartości nieruchomości dla innych), dotyczyły więc częściowo sfery materialistycznej
Przyciąganie uwagi opinii publicznej, głównie poprzez media (della Porta, 2008, 2020a)	Przeciwnicy elektrowni wiatrowych wykorzystywali różne metody przyciągnięcia uwagi opinii publicznej. Istotny był ich wpływ na kształtowanie negatywnego wizerunku elektrowni wiatrowych w mediach lokalnych w latach 2013–2016, w szczególności w zakresie uciążliwości akustycznej, oddziaływania na zdrowie, na wartość nieruchomości i krajobraz. Przyciąganie uwagi publicznej dokonywało się m.in. poprzez aktywność w internecie
Niepartyjność – dystansowanie się od konwencjonalnej polityki (Kantyka, Kantyka, 2020; Sowada, 2019)	Organizacje antywiatrakowe dystansowały się od konwencjonalnej polityki, ale ich działania były wspierane przez partie prawej strony sceny politycznej, sprzyjające zachowawczej polityce energetycznej. Działające w skali krajowej organizacje wysuwały postulaty na rzecz zmian polityki energetycznej (np. stawianie na energetykę prosumencką).

Szerszego komentarza wymaga tu kwestia przyjęcia przez sejm w 2016 r. ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych. Ustalenie przez polski sejm rygorystycznego kryterium odległościowego, zgodnego z postulatami organizacji antywiatrakowych, uzasadnione było przez ustawodawcę przede wszystkim koniecznością ochrony społeczności lokalnych przed „niekontrolowaną lokalizacją elektrowni wiatrowych” (Uzasadnienie..., 2016). Interpretując tę decyzję, uwzględniając należyte zasadniczą rolę polityki energetycznej realizowanej przez rząd Prawa i Sprawiedliwości, który zawsze podkreślał kluczowe znaczenie węgla dla polskiej energetyki (Kamola-Cieślak, 2018). Premierzy kolejnych rządów w swoich *expose* (2015, 2017) nie przedstawiali planów rozwoju OZE (Kamola-Cieślak, 2018); również analiza programów partii politycznych wskazuje, że w 2019 r. partia rządząca była jedyną spośród partii, która opowiadała się za dominacją węgla, pozostałe zaś akcentowały w swoich programach konieczność odejścia od tego surowca na rzecz odnawialnych źródeł energii (Kamprowski, 2021). W rządowym dokumencie *Polityka Energetyczna Polski do roku 2040* (2021) przyjęto trzy filary. Drugi filar „Zeroemisyjny system energetyczny” ma trzy składowe: morska energetyka wiatrowa, energetyka jądrowa oraz energetyka lokalna i obywatelska.

W świetle tego dokumentu rozwój tzw. dużej lądowej energetyki wiatrowej w relacji do innych form OZE ma małe znaczenie. Protesty wobec energetyki wiatrowej wpisały się więc dobrze w nurt polityki energetycznej polskiego rządu. Można zatem stwierdzić, że były warunkiem koniecznym przyjęcia wspomnianej ustawy – oferowały niezbędny argument uzasadniający wprowadzenie tak restrykcyjnych uregulowań, przy czym decydujące były tu prawdopodobnie priorytety polityki energetycznej. Nawiązując do Rootesa (2006), można stwierdzić, że sukces protestujących (wstrzymanie rozwoju energetyki wiatrowej) był rezultatem kalkulacji politycznych, nie zaś efektem ich wysiłków. Jednocześnie należy mieć świadomość, że wskazanie w sposób jednoznaczny zakresu rzeczywistego wpływu ruchu społecznego i kreowanego przezeń dyskursu na decyzje polityczne jest bardzo trudne: nie jesteśmy w stanie jednoznacznie i niepodważalnie zidentyfikować powodów stojących za politycznymi decyzjami rządzącymi (Tilly, 1999).

Polski ruch antywiatrakowy wykazuje podobne cechy do ruchu antywiatrakowego w innych krajach. Zarówno na podstawie mediów lokalnych, jak i opublikowanych dotychczas badań terenowych można stwierdzić, że podczas okresu dynamicznego rozwoju energetyki wiatrowej dochodziło, jak zauważył również Duncan Martin (2015) na przykładzie Kanady, do polaryzacji w obrębie społeczności lokalnych. W Polsce polaryzacja ta związana była z nierównym rozdziałem korzyści i kosztów z inwestycji. Odnotowano wspieranie protestujących przez środowiska związane z prawą, konserwatywną stroną sceny politycznej. We Francji budowę farm wiatrowych kontestowały przede wszystkim ugrupowania populistyczne i ultrakonserwatywne, wpisując się w dyskursywną ramę: zwykli ludzie kontra zglobalizowane elity (Dechézelles, Scotti, 2022). W Polsce, podobnie, jak np. w Niemczech, powstawały tzw. organizacje parasolowe, dostarczające argumentów lokalnym grupom antywiatrakowym i wspierające ich współpracę (Reusswig, 2016).

Offe zaproponował cztery główne kategorie nowych ruchów społecznych: ruchy ekologiczne, obrony praw człowieka (w tym feministyczne, wolnościowe i równościowe, przeciwko dyskryminacji), a także pacyfistyczne (pokojowe) oraz ruchy prospołnotowe (antykorporacyjne) (Paleczny, 2010). Polski ruch antywiatrakowy trudno wpasować do którejś z tych kategorii, ale najbliższej mu do czwartej, gdyż akcentuje obronę społeczności lokalnych przed korporacjami, nawiązując swoimi hasłami do antyglobalizmu. Nie jest również typowe dla nowych ruchów społecznych odwoływanie się do interesu narodowego, które można dostrzec w przypadku ruchu antywiatrakowego w Polsce.

Badacze ruchów społecznych wyróżniają też kategorię tzw. ruchów wstecznych (*backlash movements*), o charakterze populistycznym, wynikających ze społecznego niezadowolenia z wdrażania różnego typu nowych („postępowych”) polityk (np. klimatycznej), będących odpowiedzią na zbyt szybkie i głębokie zmiany, w tym kulturowe czy obyczajowe. Ruchy takie wspierane są właśnie przez partie prawicowe lub skrajnie prawicowe (della Porta, 2020a).

Hasła głoszone przez ogólnokrajowe organizacje antywiatrakowe można określić przejawem populizmu energetycznego. Ta kategoria pojęciowa odnosi się do powiązań pomiędzy opozycją społeczną wobec polityki energetycznej i OZE a rozwojem ruchów prawicowych i populistycznych, sceptycznych wobec globalnego ocieplenia (Dechézelles, Scotti, 2022). Według Matthew Lockwooda (2018), w ujęciu strukturalnym populizmu energetycznego wrogość wobec polityki klimatycznej ma swoje korzenie w zmianach strukturalnych napędzanych przez neoliberalną globalizację, która doprowadziła do spadku zarówno dochodów, jak i statusu społecznego grup „pozostawionych w tyle” przez proces zmian społeczno-gospodarczych. W ujęciu ideologicznym treścią populizmu jest światopogląd, w którym zwykli ludzie, obywatele, są rządzani przez międzynarodowe, globalne korporacje i instytucje. Wielkoskalowe inwestycje OZE prowadzą do „wywłaszczenia” społeczności lokalnych i do drastycznych zmian w lokalnym krajobrazie. Populizm energetyczny budowany jest na zasadzie jaskrawych kontrastów typu: piękno krajobrazu *versus* zyski korporacji, naród *versus* obca inwazja (Dechézelles, Scotti, 2022).

Z drugiej strony, można dostrzec pewne podobieństwa pomiędzy ruchem antywiatrakowym a ruchami miejskimi, które w większości przypadków kojarzone są ze środowiskiem lewicowym. Podobieństwa te dotyczą form wywierania wpływu na opinię publiczną i władze (posługiwanie się petycjami, listami otwartymi, organizacja protestów w przestrzeni publicznej, udział w postępowaniach administracyjnych i planistycznych, a także wywieranie wpływu na proces legislacyjny), w mniejszym stopniu – kwestii samoorganizacji (tworzenie struktur ogólnopolskich) (por. Popławska, 2021).

Wnioski

Przeprowadzone badanie pozwoliło na identyfikację najważniejszych cech ruchu antywiatrakowego w Polsce. Przede wszystkim uwagę zwraca jego dwuwymiarowość. W wymiarze lokalnym tworzyły go na ogół niewielkie, ale aktywne grupy mieszkańców, walczące o rozstrzygnięcie konkretnego problemu związanego z lokalizacją elektrowni wiatrowej. Ich działania polegały głównie na pozyskiwaniu poparcia wśród lokalnej społeczności, zakładaniu stowarzyszeń i interwencjach u władz lokalnych, a także na zawiadamianiu lokalnych mediów i pozyskiwaniu tym kanałem szerszego rozgłosu. Skala lokalnych protestów jest trudna do oszacowania, ale na podstawie danych dostarczanych przez protestujących można przyjąć, że w szczytowym okresie aktywności ruchu antywiatrakowego dotyczyły one około 500 miejscowości. W wymiarze ponadlokalnym funkcjonowały pojedyncze organizacje parasolowe, wspomagane przez polityków partii konserwatywnych, które dążyły do wprowadzenia ogólnopolskich restrykcyjnych zasad lokalizacji elektrowni wiatrowych i pozyskiwały wsparcie lokalnych stowarzyszeń. Ich działalność adresowana była bezpośrednio do władz i instytucji szczebla krajowego i regionalnego. Upowszechniały negatywne opinie na temat dużej energetyki wiatrowej, wskazywały na krzywdę społeczności lokalnych bezbronnych wobec międzynarodowych korporacji, wyrażały również sceptycyzm wobec globalnego ocieplenia i krytykowały unijną politykę klimatyczną. Jednak nie można powiedzieć, że była to krytyka totalna – organizacje te proponowały rozwiązania w zakresie OZE, w tym zwłaszcza rozwój energetyki prosumenckiej.

Ruch antywiatrakowy odniósł sukces – protesty społeczne były (przynajmniej w niewielkim stopniu) brane pod uwagę przy uchwalaniu planów i programów regionalnych w przypadku większości województw, a ustawa z 2016 r., blokująca rozwój lądowej energetyki wiatrowej, uwzględniała postulaty organizacji antywiatrakowych. Jak zauważają Joanna Plit i Florian Plit (2017), sprawa jej procedowania nosiła znamiona walki politycznej, a protesty zostały wykorzystane jako główny powód uzasadniający jej przyjęcie. Zatem potwierdzenie znajduje tu opinia della Porty (2008), że ruchy społeczne rozwijają się i odnoszą sukcesy wtedy, gdy pozwala na to kontekst polityczny.

Wyjaśnienia metodyczne

Media internetowe przeszukiwano, wykorzystując słowa kluczowe: wiatrak, wiatrowa, wiatr.

Wykluczano artykuły prasowe, które nie dotyczyły energetyki wiatrowej lub w których była ona nieistotnym wątkiem, oraz artykuły powielane/kopiuwane. W sytuacji, gdy kilka artykułów różnej treści dotyczyło tego samego przypadku protestu (miejsca), uwzględniano wszystkie te teksty.

Każdemu artykułowi przypisano główny temat na podstawie jego tytułu i treści. Tematy zostały następnie pogrupowane w kategorie, inspirowane m.in. badaniem Bjärstig i zespołu (2022): *cause* – energetyka wiatrowa jako przyczyna np. konfliktów, *solution* – energetyka wiatrowa jako korzystne rozwiązanie problemu energetycznego, ekonomicznego, środowiskowego, przyczyna i ofiara (*victim*)

Następnie dla każdego artykułu sprawdzono, czy są w nim przytaczane wypowiedzi przedstawicieli następujących grup podmiotów: władz lokalnych, mieszkańców – przeciwników inwestycji oraz innych przeciwników inwestycji, mieszkańców – zwolenników inwestycji, inwestorów.

Bibliografia

- Bednarek-Szczepańska, M. (2016). Energetyka wiatrowa jako przedmiot konfliktów lokalizacyjnych w Polsce. *Polityka Energetyczna*, 19(1), 53-72.
- Bednarek-Szczepańska, M. (2019). The role of local communities in the process of siting of the unwanted facilities within the rural areas in Poland. *Eastern-European Countryside*, 25, 63-94.
- Bednarek-Szczepańska, M. (2023). Wizerunek energetyki wiatrowej i jej oddziaływania na społeczeństwo w świetle doniesień mediów regionalnych i lokalnych w Polsce. *Czasopismo Geograficzne*, 94(2), 263-288.

- Bednarek-Szczepańska, M., Dmochowska-Dudek, K. (2016). *Syndrom NIMBY na obszarach wiejskich w Polsce. Uwarunkowania i specyfika konfliktów wokół lokalizacji uciążliwych inwestycji*. *Prace Geograficzne*, 255. Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Bell, D., Gray, T., Hagget, C. (2005). The 'social gap' in wind farm siting decisions: Explanations and policy responses. *Environmental Politics*, 14(4), 460–477. <https://doi.org/10.1080/09644010500175833>.
- Benson, D. (1993). *New Social Movements, Claus Offe and Environmental Groups in British Columbia*. University of British Columbia. <https://open.library.ubc.ca/soa/cIRcle/collections/ubctheses/831/items/1.0086199>
- Bjärstig, T., Mancheva, I., Zachrisson, A., Neumann, W., Svensson, J. (2022). Is large-scale wind power a problem, solution, or victim? A frame analysis of the debate in Swedish media. *Energy Research & Social Science*, 83, 102337. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102337>
- Borch, K., Clausen, N.E., Ellis, G. (2014). Environmental and social impacts of wind energy. W: H. Hvidtfeldt Larsen, L. Sønderberg Petersen (red.), *DTU International Energy Report 2014: Wind energy – Drivers and Barriers for Higher Shares of Wind in the Global Power Generation mix Copenhagen* (s. 86–90). Technical University of Denmark.
- Borch, K., Munk, A., Dahlgaard, V. (2020). Mapping wind-power controversies on social media: Facebook as a powerful mobilizer of local resistance. *Energy Policy*, 138, 111223. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.111223>
- Botetzagias, I., Malesios, C., Kolokotroni, A., Moysiadis, Y. (2015). The role of NIMBY in opposing the siting of wind farms: Evidence from Greece. *Journal of Environmental Planning and Management*, 58(2), 229–251.
- Boyle, K., Boatwright, J., Brahma, S., Xu, W. (2018). NIMBY, not, in siting community wind farms. *Resource and Energy Economics*, 57, 85–100.
- Bues, A. (2021). *Social Movements against Wind Power in Canada and Germany: Energy Policy and Contention*. Routledge Studies in Energy Policy. Routledge.
- Burningham, K., Barnett, J., Thrush, T. (2006). The limitations of the NIMBY concept for understanding public engagement with renewable energy technologies: A literature review. *Working Paper*, 1.3. School of Environment and Development, University of Manchester.
- Condie, C., Vince, J., Alexander, K. (2022). The long-term evolution of news media in defining socio-ecological conflict: A case study of expanding aquaculture. *Marine Policy*, 138, 104988.
- Da Silva, G., Sherren, K., Parkins, J.R. (2021). Using news coverage and community-based impact assessments to understand and track social effects using the perspectives of affected people and decisionmakers. *Journal of Environmental Management*, 298, 113467. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.113467>
- Della Porta, D. (2008). Eventful protest, global conflicts. *Journal of Social Theory*, 9(2), 27–56. <https://doi.org/10.1080/1600910X.2008.9672963>
- Della Porta, D. (2020a). Building bridges: Social movements and civil society in times of crisis. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 31, 938–948. <https://doi.org/10.1007/s11266-020-00199-5>
- Della Porta, D. (2020b). Conceptualising backlash movements: A (patch-worked) perspective from social movement studies. *The British Journal of Politics and International Relations*, 22(4), 585–597.
- Della Porta, D., Diani, M. (1999). *Social Movements: An Introduction*. Blackwell.
- Della Porta, D., Diani, M. (2006). *Social Movements: An Introduction* (wyd. 2). Blackwell.
- Dear, M. (1992). Understanding and overcoming the NIMBY syndrome. *Journal of the American Planning Association*, 58(3), 288–300.
- Dechézelles, S., Scotti, I. (2022). Wild wind, social storm: "Energy populism" in rural areas? An exploratory analysis of France and Italy. *Rural Sociology*, 87(S1), 784–813. <https://doi.org/10.1111/ruso.12399>
- Dmochowska-Dudek, K., Bednarek-Szczepańska, M. (2018). A profile of the Polish rural NIMBYist. *Journal of Rural Studies*, 58, 52–66. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2017.12.025>
- Ellis, G., Ferraro, G. (2016). *The Social Acceptance of Wind Energy*. Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2789/696070>
- Energetyka wiatrowa* (2013). Raport TNS Polska dla Polskiego Stowarzyszenia Energetyki Wiatrowej. *Ewaluacja konsultacji społecznych realizowanych przy budowie elektrowni wiatrowych w Polsce* (2011). Polskie Towarzystwo Socjologiczne.
- Feltynowski, M. (2016). Gra o przestrzeń według Ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych a rozwiązania alternatywne – przykład obszarów wiejskich województwa łódzkiego. *Biuletyn KPZK*, 265, 157–171.

- Foryś, G. (2017). Obszary wiejskie jako miejsce powstawania nowych ruchów społecznych. Implikacje teoretyczne i empiryczne. *Przegląd Socjologiczny*, 66(2), 113–136.
- Gadomska, W., Antolak, M. (2014). Wybrane aspekty planistyczne lokalizacji elektrowni wiatrowych w województwie warmińsko-mazurskim. *Architektura Krajobrazu*, 1, 102–113.
- Gardner, I. (2014). *Nimby, Network or Social Movement? Individual and Collective Opposition to Windfarms*. Bangor University.
- Giordano, L.S., Boudet, H.S., Karmazina, A., Taylor, C.L, Steel, B.S. (2018). Opposition “overblown”? Community response to wind energy siting in the Western United States. *Energy Research & Social Science*, 43, 119–131. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.05.016>
- Graczyk, A. (2021). *Spoleczne aspekty inwestycji w parki wiatrowe w Polsce na podstawie badań ankietowych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Grzechnik, J. (2019). O różnorodności ruchów miejskich w Polsce. *Zarządzanie Publiczne*, 45, 77–95.
- Heidenreich, S. (2016). Out of sight, out of mind? Controversy over offshore wind energy in Norway’s news media. *Science as Culture*, 25(4), 449–472.
- Hillier, J. (2002). Direct action and agonism in democratic planning practice. W: P. Allmendinger, M. Tewdwr-Jones (red.), *Planning Futures. New Directions of Planning Theory* (s. 110–135). Routledge.
- Hindmarsh, R. (2013). Hot air ablowin! ‘Media-speak’, social conflict, and the Australian ‘decoupled’ wind farm controversy. *Social Studies of Science*, 44(2), 194–217. <https://doi.org/10.1177/0306312713504239>
- Horbaty, S., Huber, R. (2010). Task 28 “Social Acceptance of Wind Energy Projects”. “Winning hearts and minds”. Conference Proceedings EWEC 2010.
- Igliński, B., Iglińska, A., Kozirski, G., Skrzatek, M., Buczkowski, R. (2016). Wind energy in Poland – History, current state, surveys, Renewable Energy Sources Act, SWOT analysis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 64, 19–33.
- Jędrzejczak, M. (2022). Problematyczne przepisy przejściowe w ustawie o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych (hipotetyczny a faktyczny obszar oddziaływania). *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 84(1), 123–136.
- Johansen, K. (2021). Blowing in the wind: A brief history of wind energy and wind power technologies in Denmark. *Energy Policy*, 152, 112139.
- Kamola-Cieślak, M. (2018). Założenia i implementacja programu polskiego rządu w zakresie bezpieczeństwa energetycznego Polski w kontekście polityki klimatyczno-energetycznej Unii Europejskiej w drugiej dekadzie XXI wieku. *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka*, (1), 61–76.
- Kamprowski, R. (2021). Polityka energetyczna w programach największych polskich partii politycznych w wyborach parlamentarnych w 2019 roku. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*, (1), 19–31.
- Kantyka, S., Kantyka, Z. (2020). Nowe lokalne ruchy społeczne a kapitał polityczny. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, (49), 157–172.
- Kempton, W., Firestone, J., Lilley, J., Rouleau, T., Whitaker, P. (2005). The offshore wind power debate: Views from Cape Cod. *Coastal Management*, 33(2), 119–149.
- Kowalczyk, R. (2012). Metodologiczne podstawy badania zawartości prasy lokalnej. *Przegląd Politolologiczny*, (1), 161–180.
- Kowalewski, M. (2013). Organizowanie miejskiego aktywizmu w Polsce: Kongres Ruchów Miejskich. *Przestrzeń Społeczna*, 2(6), 99–126.
- Kubicki, P. (2020). Ruchy miejskie w Polsce. Dekada doświadczeń. *Studia Socjologiczne*, (3), 5–30.
- Legacy, C. (2017). Is there a crisis of participatory planning? *Planning Theory*, 16(4), 425–442.
- Lintz, G., Leibenath, M. (2020). The politics of energy landscapes: the influence of local anti-wind initiatives on state policies in Saxony, Germany. *Energy, Sustainability and Society*, 10(5). <https://doi.org/10.1186/s13705-019-0230-3>
- Lockwood, M. (2018). Right-wing populism and the climate change agenda: Exploring the linkages. *Environmental Politics*, 27(4), 712–732.
- Martin, D. (2015). *Voices on the Wind: An Analysis of Framing, Credibility, and Fairness in Ontario’s Wind Power Development*. University of Guelph (masters thesis).
- McAdam, D., Boudet, H., Davis, J., Orr, R.J., Scott, W., Levitt, R.E. (2010). ‘Site fights’: Explaining opposition to pipeline projects in the developing world. *Sociological Forum*, 25(3). <https://doi.org/10.1111/j.1573-7861.2010.01189.x>
- Mouffe, C. (1992). *Dimensions of Radical Democracy*. Verso.
- Nowak, P., Gorlach, K. (2015). Rolniczy i spółdzielczość w Polsce. Stary czy nowy ruch społeczny? *Więś i Rolnictwo*, (1.1), 131–154.

- Offe, C. (1985). New social movements. Challenging the boundaries of the institutional politics. *Social Research*, 52(4), 817–868.
- Oglivie, M., Rootes, C. (2015). The impact of local campaigns against wind energy developments. *Environmental Politics*, 24(6), 874–893. <https://doi.org/10.1080/09644016.2015.1063301>
- Oglivie, M., Rootes, C. (2016). The British anti-windfarm and anti-fracking movements: A comparative analysis. W: S. Price, R. Sanz Sabido (red.), *Sites of Protest: Protest, Media and Culture* (s. 143–162). Rowman and Littlefield.
- O'Hare, P., McClymont, K. (2008). We're not NIMBYS! Contrasting local protest groups with idealised conceptions of sustainable communities. *Local Environment*, 13(4), 1–15.
- Paleczny, T. (2010). *Nowe ruchy społeczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Petrova, M.A. (2013). NIMBYism revisited: Public acceptance of wind energy in the United States. *Wiley Interdisciplinary Reviews. Climate Change*, 4(6), 575–601.
- Plit, J., Plit, F. (2017). Dominanty krajobrazowe. Symbole władzy we współczesnej Polsce. *Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego*, (35), 63–73.
- Popławska, E. (2021). Strategie reprezentowania interesów mieszkańców przez ruchy miejskie w Polsce. *Studia Regionalne i Lokalne*, (4), 83–97.
- Popper, F. (1987). The environmentalist and the LULU. *Environment*, 27(2), 7–40.
- Przybylska, M. (2017). Prawne uwarunkowania lokalizacji elektrowni wiatrowych – uwagi de lege lata po wejściu w życie ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych. *Samorząd Terytorialny*, (11), 23–32.
- Read, D., Brown, R.F., Thorsteinsson, E.B., Morgan, M., Price, I. (2013). The theory of planned behaviour as a model for predicting public opposition to wind farm developments. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 70–76. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.07.001>
- Reuswig, F., Braun, F., Heger, I., Ludewig, T., Eichenauer, E., Lass, W. (2016). Against the wind: Local opposition to the German 'Energiewende'. *Utilities Policy*, 41, 214–227. <https://doi.org/10.1016/j.jup.2016.02.006>
- Rootes, Ch. (2006). Explaining the outcomes of campaigns against waste incinerators in England: Community, ecology, political opportunity, policy context. *Research in Urban Policy*, 10, 183–203.
- Rootes, Ch. (2013). From local conflict to national issue: When and how environmental campaigns succeed in transcending the local. *Environmental Politics*, 22(1), 95–114.
- Sokołowski, M. (2017). Discovering the new renewable legal order in Poland: With or without wind? *Energy Policy*, 106, 68–74. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2017.03.033>
- Songsore, E., Buzzelli, M. (2015). Wind energy development in Ontario: A process/product paradox. *Local Environment*, 20(12), 1428–1451.
- Sovacool, B.K., Axsen, J., Sorrell, S. (2018). Promoting novelty, rigor, and style in energy social science: Towards codes of practice for appropriate methods and research design. *Energy Research & Social Science*, 45, 12–42.
- Sowada, T. (2019). *Ruchy miejskie w działaniu. Oblicza partycypacji*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe.
- Sztompka, P. (2009). *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Wydawnictwo Znak.
- Teraz Środowisko (2021). Energetyka wiatrowa w Polsce. Rozwój, wyzwania, perspektywy. <https://www.teraz-srodowisko.pl/publikacje/energetyka-wiatrowa-w-polsce-2021/teraz-srodowisko-publicacja-energetyka-wiatrowa-w-polsce-2021.pdf> (dostęp: 20.06.2024).
- Tilly, C. (1999). Conclusion: From interactions to outcomes in social movements. W: M. Giugni, D. McAdam, Ch. Tilly (red.), *How Social Movements Matter*. Minneapolis (s. 253–270). University of Minnesota Press.
- Tran T., Taylor, C., Boudet, H.S., Baker, K., Peterson, H. (2019). Using concepts from the study of social movements to understand community response to liquefied natural gas development in Clatsop County, Oregon. *Case Studies in the Environment*, 3(1), 1–7.
- Vanclay, F. (1999). Social impact assessment. W: J. Petts (red.), *Handbook of Environmental Impact Assessment* (s. 301–326) . Blackwell.
- Wolsink, M. (2006). Invalid theory impedes our understanding: a critique on the persistence of the language of NIMBY. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31(1), 85–91.
- Woods, M. (2003). Deconstructing rural protest: the emergence of a new social movement. *Journal of Rural Studies*, 19, 309–325. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(03\)00008-1](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(03)00008-1)
- Wright, R., Boudet, H.S. (2012). To act or not to act: Context, capability, and community response to environmental risk. *American Journal of Sociology*, 118(3), 728–777. <https://doi.org/10.1086/667719>

Materiały źródłowe:

- Deklaracja Koalicji Mazowsze Przeciw Wiatrakom, Miedzna, 13 marca 2014.
- Do Prezydenta Elekta Rzeczypospolitej Polskiej pana Andrzeja Dudy. List otwarty w sprawie farm wiatrowych, Ogólnopolskie Stowarzyszenie „Pozytywna Energia”, 2015.
- Elektrownie wiatrowe w świetle kontroli NIK. 2016. Najwyższa Izba Kontroli.
- List Otwarty do Prezesa Rady Ministrów, 2010.
- List otwarty do Rządzących w sprawie farm wiatrowych z dnia 12 lutego, 2014.
- List otwarty do Sejmu, Senatu oraz Rządu RP, 10 maja 2016 r.
- List otwarty do uczestników Polskiego Kongresu Energii Odnawialnej w Radomiu, 31 marca 2014.
- Ład przestrzenny w województwie kujawsko-pomorskim. Diagnoza z założeniami programu jego kształtowania, 2016.
- Pismo Stowarzyszenia Pozytywna Energia do Ministerstwa Infrastruktury, 4 czerwca, 2014.
- Plan Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii w Województwie Opolskim, 2010
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego 2014.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego, 2014.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego, 2010.
- Polityka Energetyczna Polski do roku 2040, 2021.
- Program Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego, 2013.
- Program rozwoju sektora energetycznego w województwie zachodniopomorskim do 2015 r.z częścią prognostyczną do 2030 r., 2010.
- Regulamin (2015). Ogólnopolski Serwis Przeciwników Zbyt Bliskiej Lokalizacji Wiatraków od Domów. <https://stopwiatrakom.eu/redakcja.html> (dostęp: 20.06.2024).
- Strategia Energetyki Województwa Lubuskiego, 2013.
- Strategia wzrostu efektywności energetycznej i rozwoju odnawialnych źródeł energii w Wielkopolsce na lata 2012–2020, 2012.
- Studium przestrzennych uwarunkowań rozwoju energetyki wiatrowej w województwie dolnośląskim.
- Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych (Dz.U. 2016 poz. 961).
- Uzasadnienie. Druk nr 315. Poselski projekt ustawy o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, 2016.
- Wojewódzki Program Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Podkarpackiego, 2014.
- Zasoby i możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Kujawsko-Pomorskie Biuro Planowania Przestrzennego i Regionalnego, 2010.
- Założenia przestrzenne rozwoju odnawialnych źródeł energii w województwie pomorskim, 2015.

Załącznik

Wykaz mediów regionalnych/lokalnych poddanych analizie

- Kujawsko-pomorskie: pomorska.pl – *Gazeta Pomorska*, naszemiasto.pl – *Nasze Miasto* (Grudziądz, Lipno, Chełmno, Świecie, Włocławek)
- Łódzkie: dzienniklodzki.pl – *Dziennik Łódzki*, expressilustrowany.pl – *Ekspres Ilustrowany*, naszemiasto.pl – *Nasze Miasto* (Bełchatów, Kutno, Łowicz, Piotrków, Radomsko, Sieradz, Wieluń)
- Mazowieckie: kuriermlawski.pl – *Kurier Mławski*, kurierzurominski.pl – *Kurier Żuromiński*, to.com.pl – *Tygodnik Ostrołęcki*, tp.com.pl – *Tygodnik Płocki*, echodnia.eu – *Echo Dnia*
- Pomorskie: dziennikbałtycki.pl – *Dziennik Bałtycki*, gp24.pl – *Głos Pomorza*, naszemiasto.pl – *Nasze Miasto* (Człuchów, Kartuzy, Gniew, Kościerzyna, Wejherowo, Rumia, Tczew, Malbork, Puck, Sztum, Ustka, Pruszcz Gdański, Nowy Dwór Gdański Nasze Miasto)
- Warmińsko-mazurskie: dziennikelblaski.pl – *Dziennik Elbląski*, gazetaolsztynska.pl – *Gazeta Olsztyńska*, kuriermlawski.pl – *Kurier Mławski*
- Wielkopolskie: faktykaliskie.pl – *Fakty Kaliskie*, faktypilskie.pl – *Fakty Piłskie*, gloswielkopolski.pl – *Głos Wielkopolski*, nowinylokalne.pl – *Nowiny Lokalne* (Nowy Tomyśl), naszemiasto.pl – *Nasze Miasto* (Chodzież, Oborniki, Wągrowiec, Szamotuły)
- Zachodniopomorskie: gs24.pl – *Głos Szczeciński*, gp24.pl – *Głos Pomorza*, gk24.pl – *Głos Koszaliński*, naszemiasto.pl – *Nasze Miasto* (Darłowo, Stargard, Szczecinek)